

PRETPLATNIČKI LISTIĆ

IME I PREZIME I NAZIV TVRTKE

MATIČNI BROJ/OIB

TELEFON

ULICA I BROJ

POŠTA I GRAD

Godišnja pretplata (52 broja) = 560,00 kn
 * za europske države 165,00 EUR
 * za prekomorske države 295,50 USD
 Polugodišnja pretplata (26 brojeva) = 280,00 kn
 Tromjesečna pretplata (13 brojeva) = 140,00 kn
 Mjesečna pretplata (4 ili 5 brojeva) = 46,66 kn

Pretplatni listić i kopiju uplatnice pošaljite na adresu:
HKZ-Hrvatsko slovo d.o.o.

Hrvatske bratske zajednice 4, 10 000 Zagreb;
 telefon: 01/4814 965; 6190 112, fax: 01/6190 111;
 e-mail: hkz.hrvatskoslovo@gmail.com

Domaće pretplate doznačite na transakcijski račun:
 IBAN HR31 2340 0091 1001 49615

kod Privredne banke d.d., Zagreb, s naznakom za Hrvatsko slovo

Devizne pretplate doznačajte SAMO i ISKLJUČIVO doznakom na naš devizni račun, jer više nismo u mogućnosti primiti čekove:

MB: 1364294; OIB: 01074627909

IBAN HR31 2340 0091 1001 49615

SWIFT: PBZGHR2X; Privredna banka d.d., Radnička cesta 50, 10000 Zagreb

PETAR BERISLAVIĆ
 1475. - 1520.

Milutin CIHLAR NEHAJEV
 1880. - 1931.

Genik prostora: 1/1 str. - 7.200,00 kuna,
 1/2 str. - 3.600,00 kuna, 1/3 str. -
 2.400,00 kuna,
 1/4 str. - 1.800,00 kuna; 1/8 str. -
 900,00 kuna.
 Sve bez PDV-a

Tjednik za kulturu Hrvatsko slovo
 objavljuje se uz financijsku potporu
 Ministarstva kulture Republike
 Hrvatske te Grada Zagreba.

teatrologinja.

dr. sc. Sanja NIKČEVIĆ

Kazalište ponovno treba biti mjesto dobrog, lijepoga i svetoga

Razgovarao: Mladen PAVKOVIĆ

Koliko, po Vama, ljudi danas vole kazalište?

Ljudi jako vole kazalište, smatraju ga važnim i potrebnim. S druge strane potreba za kazalištem nam je upisana duboko u svijest jer je kazalište u dvije naše najvažnije epohe izašlo iz svetog. Ono je i u antici i u srednjem vijeku umjetničkim sredstvima govorilo o najsvetijem u društvu i podučavalo ljude kako živjeti, bilo je životno važno!

Ali danas ne vole ići u kazalište zato što su se često razočarali. Moja mama mi je nakon jedne predstave u Kerempuhu, koja se najavljivala kao komedija i satira, rekla: „Nemoj me više voditi na takve predstave, imala sam noće more od tih velikih glava životinja...“ Predstave u glavnoj struji su sve nasilnije, sve mračnije, sve uvredljivije, sve crnije ili, s druge strane, sve hladnije i bezličnije, a da ne kažem da ima tako neukusnih stvari da ti je neugodno sjediti kraj nepoznate osobe a kamoli kraj nekog iz obitelji ili prijatelja. Mark Ravenhill je toga bio svjestan pa je za svoju novu premijeru početkom dvije tisućitih na West Endu rekao da neće na nju zvati svoje roditelje jer ima previše eksplicitnih scena nasilja i seksa. Pa koga će zvati na takvu predstavu - neprijatelje? Što je najgore ono što nas posramljuje, plaši, vrijeđa je glavna struja, ima medije, državni novac, međunarodne veze i uspjehe, najavljuje se kao „velika umjetnost“, „najbolje što imamo“. Kao sad otvorenje Rijeke EPK 2020. nažalost to jest glavna struja europske kulture i kazališta. Publika ne može opovrgnuti jer nema dovoljno znanja ali kad to jednom vidi, bježi od toga.

Kako se to moglo dogoditi?

Posljedica je to jednog, da tako kažem, krivog skretanja Europe na raskrižju nakon Drugog svjetskog rata. Tada je zavladao novi svjetonazor u cijeloj Europi, i istočnoj i zapadnoj. Zbog tog što nas politika i ekonomija emotivno jače pogađaju propustili smo definirati do kraja što se s time svjetonazorom dogodilo. Svjetonazor je odnos prema onome iznad nas, onome oko nas (društvu) i nama samima, on stvara osnovnu hijerarhiju vrijednosti jednog društva i zajednički je nazivnik jednog prostora. Europa je cjelina unatoč raznim političkim i ekonomskim sustavima jer dijeli taj osnovni svjetonazor i njegovu hijerarhiju vrijednosti (ruski sociolog Sorokin to zove mentalitet). I vladajući svjetonazor i njegove vrijednosti se uvijek odražavaju u umjetnosti glavne struje jer umjetnost je proizašla iz svetog (u antici i srednjem vijeku) i prenosila je ono najsvetije u društvu, a uz njenu pomoć su se događale ozbiljne

Sanja Nikčević je profesorica, teatrologinja i kazališna kritičarka, profesorica na Akademiji za umjetnost i kulturu u Osijeku. U Hrvatskoj kulturnoj javnosti profilirala se kao specifičan glas koji hrabro progovara o nametanju praznih trendova (Nova europska drama ili velika obmana) ili razotkriva javno izgovorene neistine. Tako je knjiga Mit o Krleži Krležoduli i krležoklasti u medijskom ratu pobila teze da je Krleža devedesetih bio zabranjen i da se ne časti i ne izvodi: popisala je sve premijere njegovih djela od devedesete do 2015. i dokazala da je najizvođeniji pisac. No, u knjizi je dokazala i da u našem društvu i dalje vladaju krležoduli (nekritički hvalitelji Krleže koji ga smatraju jednim i jedinim piscem na svijetu) koji štete hrvatskoj kulturi jer nekritički izbacuju sve druge dramske pisce iz kanona i naše svijesti. Teza da nema ratne drame rezultirala je objavom tri antologije ratne drame i dvije teorijske knjige. Osim što je dokazala da ratne drame ime (130 drama napisano je s ratnom tematikom od 1990.-2016). analizom je razotkrila sliku Domovinskog rata u kazalištima glavne struje kao lažnu, tendencioznu i puko slijeđenje trendova „pljuvanja“ vlastite zemlje. Iako često više „kralj je gol“ svoje teze potkrepljuje istraživanjima, analizom i spremna je na ozbiljne polemike. U posljednje vrijeme dovodi u pitanje neupitnost umjetničkog kanona koji vlada, a iz njega je izbačeno sve lijepo i duhovno kao „nekvalitetno“ i bori za naše pravo na lijepo/dobro/sveto u umjetnosti. Zato je i pokrenula novu izdavačku kuću Citadela libri a prva objavljena knjiga je Rajmund Kupareo „Prebivao je među nama. Tri suvremena prikazanja o jednom davnom događaju“. Biblioteka i knjiga su predstavljene sredinom siječnja u Društvu hrvatskih književnika što je okupilo brojne zainteresirane jer, kako je u uvodu rekao Đuro Vidmarović, predsjednik Društva hrvatskih književnika: „kad se radi o izvanrednom događaju, velik je i interes publike“. O našem pravu na lijepo/dobro/sveto u umjetnosti (uz predstavljanje Kupareove knjige) Sanja Nikčević će javno govoriti i dalje: u Zagrebu kod dominikanaca u Kontakovoj (18. veljače), u Europskom domu u Jurišićevoj 2 (20. veljače), a na sv. Duhu 25. veljače. U Ivancu je 23. veljače, a u Karlovcu na Pepelnicu. U ožujku je planiran Split, Dubrovnik, Osijek. Očito je potreba za tom temom velika

promjene u društvu upravo zato jer utječe na čovjeka pa je normalno da i danas umjetnost glavne struje odražava vladajući svjetonazor.

U Europi je dvadeset stoljeća vladao kršćanski svjetonazor koji je govorio da je svijet dio Božjeg nauma i da zato ima smisla, njegov predstavnik je Isus Krist, osnovna vrijednost ljubav jer je Bog iz ljubavi stvorio svijet a Isus ga iz ljubavi otkupio. Ta je razina svjetonazora prikazivana u srednjem vijeku i prikazanjima. Na drugoj razini je stabilna država s kraljem kao predstavnikom, osnovna vrijednost je služenje jer taj kralj treba svojim talentima služiti onima koji su mu povjereni. Ta je razina dominirala na sceni u baroku (Calderonov Život je san). Na trećoj razini najvažnija je obitelj jer osoba postoji unutar nje, predstavnik je otac kao zaštitnik obitelji a osnovna vrijednost poslušnost pojedinca časti obitelji. Ta se razina prikazivala u građanskoj drami od melodrama do tragedija (npr. Freudenreichovi Graničari). Cijelo to vrijeme cilj ljudskog života je bio spas duše koji se mogao postići kroz davanje drugima. Bez obzira na probleme ili tragične priče, pojedinac se osjećao da pripada tom svijetu koji ima smisla i da je on sam zaštićen - ako ne na prvoj razini - onda na drugoj ili trećoj. Umjetnost je u kršćanskoj

Europi (isto kao i u antici) služila da prenosi svete ili najvažnije istine i da nas primjerima koje gledamo podučiti kako živjeti ne bi li nas ojačala i ohrabrila za život.

Onda se u 19. stoljeću pojavio novi svjetonazor koji sad zovemo sekularistički a zapravo je ateistički jer mu je to najvažnija razlika od starog protiv kojeg vodi žestoku bitku. On tvrdi da je svijet posljedica prirodnih procesa (dakle evolucije), Bog ne postoji i protjeran je u privatno, istina (koja se temelji samo na pet osnovnih osjetila) je temeljna vrijednost te prve svjetonazorske razine a znanstvenik predstavnik. Na drugoj razini je društvo koje se neprestano mijenja (pretpostavlja se na bolje, evolucijom) a kritika je temeljna vrijednost jer se smatralo da će se tako ukazati na probleme koji će se znanostu i tehnologijom riješiti. Predstavnik te razine je hrabri kritički intelektualac, a onda i hrabri kritički umjetnik koji treba biti ne samo fotograf nego i kirurg društva, kako je rekao Emil Zola. Na trećoj razini pojedinac je predstavnik jer je ostao sam, cilj je njegova sloboda a osnovna vrijednost je pobuna. Smatralo se da će se pobunom i kritikom u ime istine postići sreća pojedinca na zemlji ali je pobuna išla protiv kršćanskih vrijednosti i temeljnih institucija građanskog društva.

Rajmund Kupareo

PREBIVAO JE MEĐU NAMA

Tri savremena prikazanja o jednom davnom događaju

Nakladnik: Citadela libri, Zagreb, 2020.

Nije li taj novi svjetonazor bio dominantan u društvu prije Drugog svjetskog rata?

Problem je da mi danas učimo da je taj novi svjetonazor „pomeo“ stari. Da se stari urušio prirodnom zakonom evolucije jer je ovaj novi bolji. Međutim on je bio ne samo manjina nego nepojmljiv za većinu ljudi jer je svijet bez Boga bio nezamisliv do 19. st. Zato su vodeći teoretičari 19. i početka 20. stoljeća gledali na modernističke pisce kao na talentiranu djecu koja su nešto krivo shvatila ali će već doći k sebi jer je nemoguće da će cijeli život pisati o svijetu bez Boga i smisla. To su, kao i u antici nasilje na sceni, smatrali štetnim za dušu i pisca i publike. Točno tako piše Ljubomir Maraković, jedan vrhunski intelektualac, profesor, kritičar i teoretičar književnosti. Nas se danas uči da je novi svjetonazor bio većina, ti mladi, moderni, suvremeni, a da je opozicija bila neka zadržta manjina čudnih katolika relikta srednjeg vijeka (znaju ih zvati i neokatolici). Istina je bila sasvim drugačija. Mi danas znamo za tri modernistička časopisa a ovih drugih je bilo preko trideset, ali za njih ne znamo! Mi znamo za tri modernistička kritičara a ovih drugih je bilo preko trideset. Ateisti, sekularisti i modernisti su bili manjina a većina časni, ugledni, pametni, obrazovani ljudi koji su dominirali kulturom su bili katolici. Vi imate Ljubomira Marakovića koji je živio kao svet čovjek, biskupa Mahnića koji je u procesu beatifikacije, Petra Grgeca, Matu Ujevića, Josipa Andrića, Đuru Arnolda, Dušana Žanka... i brojne druge intelektualce koje smo izbrisali iz svijesti ljudi a koji su bili glavna struja. Oni su pisali o književnosti a i sami je stvarali. Danas ih izbacujemo iz kanona pod izgovorom da nisu objavljivali u modernističkim časopisima jer nisu bili kvalitetni. Oni tamo nisu objavljivali jer nisu željeli!

Doista preporučujem biblioteku Glasa koncila „Hrvatska katolička baština 20. stoljeća“ koja predstavlja te izvrsne pisce čije su knjige uredili Vladmir Lončarević (koji je na toj temi i doktorirao), Božidar Petrač, Zdravko Gavran i drugi.

Kako je onda taj novi svjetonazor pobijedio?

To mi još nikako nije jasno, zašto je pobijedio? Većina tih obrazovanih ljudi prije Drugog svjetskog rata nije mogla ni zamisliti da će taj ateistički svjetonazor pobijediti. Gabriel Marcel, francuski teoretičar je šezdesetih godina dvadesetog stoljeća pisao o duhovnom teatru i napisao: „Do polovine 20. stoljeća nitko nije mogao ni zamisliti da će umjetnost govoriti protiv vjere!“ A onda je novi svjetonazor nakon Drugog svjetskog rata pobijedio u cijeloj

Europi i odredio našu vladajuću hijerarhiju vrijednosti pa se sve bitke danas biju u ime pobune pojedinca, kritike društva, „istine“ ali bez Boga i duše, bez ikakve transcendencije! Iz tog je svjetonazora zadano i obrazovanje i umjetnički kanon u cijeloj Europi. Što je najbolje, odgovor nije da su krivi komunisti što se kod nas često kaže, jer je taj isti svjetonazor zavladao i u istočnoj Europi koja je bila javno ateistička ali i u zapadnoj koja je ostala demokršćanska!

On je odredio naš odnos prema prošlim epohama (pa zato ne volimo srednji vijek i barok a za epohu građanske drame nemamo ni naziv), prema kanonskim starim djelima (zato tumačimo Edipa kao borca za istinu iako mu u drugoj sceni Tiresija kaže da je on kriv za smrt Laja) i iz njega je definiran novi kanon. Kao nožem je izbačeno iz repertoara sve što afirmira vrijednosti starog svjetonazora, kao nožem je izrezano iz kanona sve što afirmira sliku svijeta koja ima smisla ili transcendenciju u sebi, sve što spominje dušu kao važan dio ljudskog života. I to kako u daljoj povijesti (viteški romani ili kazalište srednjeg vijeka; kazalište baroka) tako i u bliskoj povijesti (građanska drama koja je vladala dva stoljeća europskim scenama a danas ne znamo nabrojiti tri imena). Do prije Drugog svjetskog rata imali smo pe-

nazor u umjetnosti nije iznjedrio nikakvu afirmaciju. Samo se kritizira, samo se napada, i zato se odlazi u sve mračnije i bizarnije priče. Publika bježi od toga a onda umjetnici smišljaju što provokativnije, što uvredljivije predstave. Naravno da će ići u političke provokacije da dobiju makar nekakvu emociju i odjek publike. Zato će Frlić vrijeđati sve da su fašisti, a na riječki neboder se stavlja zvijezda... Lije se umjetna krv po sceni na sve strane a na Eurokazu se jednom puštala i prava krv... Kad pomislim da se u rimskom kazalištu, u prvoj epohi koja nije imala vlastitu transcendenciju nego je oponašala Grke i izgubila publiku, tu publiku željelo privući spektaklom i šokom. Oni su doveli pravog osuđenika i doista ga ubili kad lik pogine! Ne čudi da je rimsko kazalište bilo prezre- no kao blasfemično i za Grke i za crkvene oce. Publiku ne zanima gledati krv na sceni (dapače, to je, što bi rekli stari Grci, štetno) nas zanima ljudska duša, kako se čovjek nosi sa životom, nas zanimaju odgovori što raditi u nekoj teškoj situaciji... nas zanima pročistiti negativne emocije i imati snage za život nakon predstave, doživjeti katarzu, a ne imati noćne more... Nakon sedamdeset godina vladavine i svjetonazora i kanona vidi se da smo skrenuli u slijepu ulicu i da smo došli do kraja. Zato je tako velika krika kod umjetnika

Sanja Nikčević i predsjednik Društva hrvatskih književnika Đuro Vidmarović

desetak afirmativnih žanrova građanskog kazališta (od melodrame i pučkog komada preko građanske komedije i plemićke tragedije) ali nakon njega je u kanonu ostao samo ekspresionizam/realizam/modernizam.

Je li umjetnost uspjela popraviti društvo kritikom?

Iako ta teza da će umjetnik kao fotograf i kirurg društva (tako je to Emile Zola zvao) poboljšati društvo jer će ukazati na probleme što će publiku potaknuti na promjene, postoji jedan ozbiljan problem. Tek sad čitajući ono što je izbačeno iz kanona otkrivam da su o tim problemima pisali i pisci kršćanskog svjetonazora – i o problemu žene i o problemu radnika i o problemu poroka u društvu... ali s kršćanskom porukom u djelu. Sada se govori da su samo ovi odnosi ukazivali na probleme, ali to nije istina.

Istina je da su ti novi umjetnički pravci koji su slijedili novi ateistički svjetonazor namjerno razarali svjetonazorske razine kršćanskog svjetonazora. Tako je ekspresionizam rušio smisao /starog/ svijeta, realizam je rušio državne institucije građanskog društva a modernizam razarao sliku građanske obitelji i pojedinca u njoj. Međutim, nastavili su to razaranje i nakon što su pobijedili, tako da taj novi svjeto-

glavne struje. U slijepoj ulici te slabo čuju i nema puno ljudi. Moraš jako kričati da privučеш pozornost. Odatle sve ove političke provokacije i uvrede jer znaju da će to izazvati neku reakciju publike.

Ima li onda nade za publiku, ima li što gledati u kazalištu?

Srećom, iako je glavna struja takva kakva jest i protjeruje publiku, na rubovima ima odličnih predstava. Male privatne profesionalne produkcije: npr. Marija Sekelez ima izvrsnu predstavu *Oskar i dama u ružičastom*, Antonija Šašo i Teatar Luna predstavu *Prva priča*, Robert Kurbaša i Pere Eranović imaju odlične monodrame, ima krasnih predstava Teatar Gavran čiji se *Sladoled* približava stotoj izvedbi, *Pivo* ju je doseglo, a *Hotel Babilon* je Mladena Gavran virtuozno igrala nekoliko stotina puta... itd...

U Hrvatskoj postoji i snažna amaterska scena koja se ne vidi u medijima a godišnje se za festival kazališnih amatera prijavi 130 do 150 predstava. Novih! Od toga se kroz sustav selekcije i županijskih smotri izabere dvadesetak za završni festival. Bila sam urednica na raznim razinama i vidjela koliko tu ima odličnih predstava, onih koje nose smisao života u sebi, koliko ima odličnih dramskih tekstova. Posebice u Međimurju gdje ima po glavi stanovnika

najviše pisaca u Europi.

Zanimljivo je da je rubovi kazališta cijelo vrijeme čuvaju njegovu bit. Tako postoji i jedan cijeli svijet duhovne drame o kojem ne znamo puno. Kad je afirmacija religiozne slike svijeta u cijeloj Europi nakon 1945. protjerana u poluilegalu (a kod nas, gdje je bio komunizam, još i jače). Međutim, svejedno su igrali takve predstave. Kod nas su nastali pravi opusi duhovne literature: neke su napisali svećenici (Rajmund Kupareo, Ivan Zirdum iz Đakova, fra Ante Marić iz Mostara, Šimun Šito Ćorić) a neke laici (tandem Krešimir Tičić i Mario Nardelli koji je stvarao mjuzikle ili Nino Škrabe). Sve na rubovima. Nažalost padom komunizma kod nas se ništa nije promijenilo u umjetnosti i kanonu jer je ova europska svjetonazorska priča jača. Pa su te teme i dalje ispod rubova. Kad su franjevci konventualci pokrenuli festival kršćanskog kazališta na Sv. Duhu u Zagrebu javljalo se godišnje gotovo stotinu predstava godišnje... U pet godina odabrano je pedesetak predstava za festival, sve odlične predstave.

Bili ste urednica festivala kršćanskog kazališta: kako definirate ili prepoznajete što je to kršćanska drama?

Kršćanska drama nije samo tema vezana uz kršćanstvo (dakle, Bog, sveti, svećenici, crkva na sceni) nego su u tim dramama vidljive afirmacije spomenutih temeljnih vrijednosti kršćanskog svjetonazora (ljubav, služenje, poslušnost) ali i specifična poruka koja ima četiri elementa. Prvo: svijet koji prikazuju je dio Božjeg nauma i njime vlada milosrdni Bog, drugo: postoji dobro i zlo i svi znaju što je što, treće: čovjek ima slobodu izbora (čak i kad se zlo vrši nad njim i on to ne može spriječiti ima mogućnost izbora osvetiti se/mrziti ili oprostiti) i četvrto: ako pogriješi postoji izlaz jer svijetom vlada milosrdni Bog i poznat nam je način pročišćenja grijeha i zla.

Nisam do kraja razradila elemente poruka ovih drugih svjetonazora ali očito je da bogovi koji su vladali u antici nisu bili milosrdni, a da je sudbina određivala događaje u životu likova pa onda nema ni slobode izbora. Modernizam je izgubio razliku između dobra i zla a kako nema uopće dobra ni tu lik nema slobodu izbora jer iz tog zla nema izlaza.

Čitajući brojne drame iz sadašnjosti i povijesti – to se mjeri u stotinama i stotinama naslova – osvijestila sam da svako djelo ima svjetonazor, poruku, politiku i poetiku u sebi. To je izbor pisca i to je objektivna kategorija. Vi imate prikazanja koja govore o Isusu Kristu kao čovjeku i Bogu a imate i subverzivna prikazanja koja šalju drugu poruku (da je Krist zbunjen čovjek, da je izmišljen, da je netko drugi raspet, da je zloupotrijebljen... itd...) To su različite poruke ali kvalitetu bi trebali određivati umjetnički kriteriji. No, danas je kanon kao kvalitetu proglasio ateističku poruku o bes/smislu svijeta i „hrabru kritiku društva“, a djelo koje nosi bilo koji element kršćanske poruke ili vrijednosti - nevrijednim djelom.

Na čemu trenutačno radite, što možemo očekivati?

Stvarno se nadam da više nitko ne će lagati u javnom prostoru jer bi se sad bavila nečim drugim, onim što mi ispunjava dušu. Kad sam prije petnaest godina počela predavati Povijest drame i kazališta na osječkoj Umjetničkoj akademiji otišla sam ponovno u sve epohe i otkrila tako

Nastavak na 20. str.

n a d v o r a

Nastavak sa 4. str

Razgovor s dr. sc. Sanjom Nikčević

divne stvari koje smo izbacili iz kanona, osobito religiozne teme i građansku dramu. Sada otkrivam i teoretičare koji su stvarali prije Drugog svjetskog rata koje sam spomenula. To je divno jer vidim da nisam sama, ono što osjećam i mislim su osjećali i mislili i drugi ljudi obrazovaniji i pametniji od mene. Pronalazim svoje duhovne očeve koje mogu citirati i nastaviti njihovu priču. Koliko god je to divno, s druge mi je zastrašujuće kako se te važne ljude moglo tako strašno izbrisati. Ali r.e odustajem!

Umjetnost je ne samo izašla iz svetoga našoj civilizaciji u antici i srednjem vijeku (zanimljivo je da tako i u drugim civilizacijama kao Kina i kabuki ili Japan i No drama) nego je dvije i pol tisuće godina umjetnost prvo morala biti lijepa/dobra/sveta a tek onda se gledalo na kvalitetu koja proizlazi iz djela. Od Platona preko Tome Akvinskog do građanskih teoretičara umjetnosti. Onda je nakon pobjede ateističkog svjetonazora lijepo proglašeno kičem, dobro licemjerjem, sveto nepostojećim, ali mi i danas osjećamo da je to njezina prava bit. Zato se takva umjetnost javlja u vrijeme kad ne vrijede uobičajene norme (ratno vrijeme), zato takva umjetnost preživljavala u poluilegali, zato i danas živi na rubovima, zato se publika buni i sama pokreće manifestacije drugačije od glavne struje (od Dana kršćanske kulture u Splitu, preko Stjepana Kranjčića u Križevcima do Festivala kršćanskog kazališta u Zagrebu, itd.).

Sada kao teoretičarka pokušavam sve to skupa osvijestiti, razumjeti uzroke ali i obraniti naše pravo na tu vrst umjetnosti koja je izbačena iz kanona. Ujedno pokušavam i ohrabriti one koji su na rubovima da ne odustanu, a možda osvijestiti kome u glavnoj struji da nije „hrabar kritičar društva“ nego puki sljedbenik vrijednosti vladajućeg svjetonazora. Možda se malo zamisli i pogleda u vlastito srce i dušu.

Te odlične drame koje su izbačene pokušavam ozbiljno analizirati i obraniti kvalitetu u njima. Budući da je protjerano iz kanona kao u bunar bačeno i nedostupno – sin i ja smo pokrenuli specijaliziranu izdavačku kuću Citadela libri, malu utvrdu lijepog/dobrog/svetog u kojoj ćemo objavljivati kvalitetne drame prema umjetničkim kriterijima ali koje afirmiraju temeljne vrijednosti života i šalju kršćansku poruku. Prvo smo objavili tri prikazanja dominikanca Rajmunda Kuparea koja o rođenju, mucu i uskrsnuću Isusa Krista govore tako suvremeno, zanimljivo i napeto kao da nikad priču čuli niste! Izašla je i druga knjiga, dva suvremena mirakula Denisa Peričića *Pekel na zemli* i *Netopir* virtuozno napisana kajkavskim književnim jezikom. U obje knjige na početku je veliki teorijski uvod u kojem branim naše pravo na tu vrst umjetnosti i analizom dokazujem zašto

su ta djela (Kupareova i Peričićeva) kvalitetna i zašto zaslužuju biti čitana i igrana na sceni.

Objavljivat ćemo i teoriju ali onu koja razumljivo definira pojmove (za razliku od kanonske teorije koja se izgubila u nerazumljivom meta jeziku jer ne govori više ni o čemu) i daje odgovore na životna pitanja. U pripremi su dvije knjige koje znanstvenim istraživanjima dokazuju ono što znamo ali je izbačeno iz kanona i svijesti: postojanje i važnost katarze na istraživanju angloameričke drame (Nadira Puškar-Mustafić) i sociološko istraživanje pozicije HNK i njegovo suodnosna s politikom i publikom (Miriam Mary Brgles). A onda bi trebala izaći i moja knjiga o ovom afirmativnom kazalištu kojim se bavim posljednjih godina...

To sve skupa nije lako, ni biti tako rezolutno protiv vladajućeg kanona, ni pokretati izdavačku kuću i otvarati knjižaru (koja će biti u Račkoga 11), ali, kao što rekoh, smatram da se čovjek mora baviti onim što voli i zagovarati ono u što vjeruje. Viktor Frankl, židovski psihijatar koji je preživio logor, je rekao da čovjek može preživjeti samo ako ima smisao života a taj smisao mora biti transcendentan. Pri tome čovjekova aktivnost ne može biti usmjerena samo na zadovoljavanje njegovih potreba jer da bi bio sretan i ispunjen čovjek se mora davati drugima. To je sve suprotno vladajućem svjetonazoru ali je točno. Čini mi se da su i ova moja istraživanja i izdavačka kuća na tom tragu... Teško da ja mogu promijeniti kanon, ni hrvatski ni europski, ali moja pobjeda je: ne odustati. Da se sutra promijeni vladajući svjetonazor Frlić bi postavio Kuparea u HNK kao veliki spektakl. I bila bi odlična predstava. Do tada važno je unutar svojeg područja paliti malo svjetlo, pa ćemo vidjeti kamo će to dalje ići. Želim i svojim predavanjima i bibliotekom osnažiti umjetnike da se ne boje raditi ono u što vjeruju, ohrabriti publiku da ne odustane od kazališta nego traži ono što voli. Iz bavljenja poviješću znam da je svaka epoha teška, pa tako i naša, ali također znam da smo mi koji volimo umjetnost koja je lijepa/dobra/sveta velika većina. Ovo što je u kanonu voli jako malo ljudi, čak i oni koji to zagovaraju ne mogu pogledati dva puta neku od tih predstava. Ja sam Kupareove drame pripremajući ih za tisak pročitala desetak puta – i svaki put bi zadrhtala na mjestu kad se Baraba obrati, kad Juda poklekne, kad pastiri shvate što to znači milosrđe, kad Nikodem zna da je učitelj uskrsnuo i ohrabri se iako je prije išao k njemu po mraku da ga ne vide, kad Pilat zna da je ovo poseban čovjek ali nema snage se suprotstaviti politici... Ako me drame napisana osamdesetih o jednom tako davnom događaju tako snažno mogu dotaknuti, mene koja priču poznajem i pročitala sam brojne drame, to su sigurno dobre drame i sigurno – imam pravo na njih i na scenama!